

ODMEVI NA ...

Franc
Šali**Demokracija ja, toda za koga?**

Strinjam se z Ruplovim mnenjem, da bi mogla pogovor končati. O Ziherlu si nimava kaj novega povedati. Uredništvo Sodobnosti, ki se je odločilo za objavo najinih pogovorov, nama verjetno tudi ne bi dovolilo tratiti papirja in utrujati bralcev z že znanimi in napisanimi pogledi. Rupel mi v odgovoru na moja razmišljanja o naših današnjih in jutrišnjih dneh, s katerimi se je lahko seznanil bralec v 6. in 7. številki te ugledne revije, tudi ne postreže z mislimi, ki bi me pritegnile k pisanju. Rupla nisem ogrel za preiščanje o posameznih vprašanjih naše današnje kulturne politike, ki sem jih orisal, čeprav sem na tihem upal, da ne bodo ostala brez odmeva, niti se ni potrudil premisliti, ali sem izbral prava, se pravi, najpomembnejša z vidika današnjega in jutrišnjega dne. Namreč, bralec je ponudil le moje misli, prikrojene in pristrižene po svojem okusu, k njim pa je pridal še malo žolčne zabele, ki jo ne mislim postrgavati. Recimo, pravi: »Šali najprej zavrača razredni boj kot »glajhšaltanje« umetnosti, podpira pa spopade, ki pomenijo zavzemanje za samoupravni položaj in samoupravne odnose.« Nato navede tekst, v katerem pojasnujem, da gre pri slednjem za razredno vprašanje. Nato osupne in pravi: »Naj ugibam in tehtam, kolikor hočem, ne znam razložiti razlike med prvim in drugim bojem.« Mislim, da sem bil v prispevku dovolj jase, a kljub temu naj še enkrat povem, da bi šlo v prvem primeru (naravnavanje umetnosti) za ideološko nasilje, za ideološke recepte, ki naj bi jih umetniki uporabljali pri svojem delu, v drugem pa za to, da si kulturni delavci (enako kot drugi) pridobijo takšen položaj v družbi, o kakršnem je beseda v ustavi in v zakonu o združenem delu. Skratka, gre za njihovo družbeno ekonomsko, se pravi resnično duhovno osvoboditev. Vztrajanje pri zanižanju razrednega boja bi utegnilo pomeniti, da privolimo v razmere, kakršne so, ali pa te razmere še poslabšati, pomeni, ne videti, da je kulturni delavec oziroma delavec v kulturi v podobnem položaju kakor drugi delavci, ko gre za možnost ali nemožnost upravljanja s pogoji, sredstvi in sadovi lastnega in skupnega dela. O razrednem boju ne bo več praktične in teoretične besede, ko bo ta boj izbojevan, ko bo delavec osvobodil sebe, in s tem tudi vse delovne ljudi, pa če je to komu všeč ali ne.

Mar Rupel misli, da je protestna prekinitev dela, če tak dogodek opazujemo z očmi delavca, kaj drugega kot štrajk, ali pa, da je idejni in politični boj za upravljanje s presežno vrednostjo kaj drugega kakor razredni boj oziroma razreševanje razrednega vprašanja v danih razmerah, okolju in času? Da, čisto nekaj drugega je terjati od umetnika ideološko podrejanje ali pa mu, v nasprotju s tem, idejno in politično pomagati, da bo v združbi z drugimi delavci živel in ustvarjal svobodno in odgovorno. Mislim, da ne

živimo v času, ko bi lahko pokopali teorijo razrednega boja, a moramo jo razumeti in uporabljati v skladu z razmerami in položajem, v katerem so danes delavci — ustvarjalci materialnih in duhovnih dobrin. V prispevku sem želel povedati, za kakšen razredni boj sem in kakšnega odklanjam. Rupel razredni boj zavrača, a jaz zavračam tiste drže v razrednem nasprotju, ki kratijo človekovo svobodo. Mene ni strah spopadov, pač pa nevarnosti, da jih opustimo, da se zacementira stanje, kakršno je, ali pa, da se razmere celo poslabšajo. Rupla bi seveda vprašal, kaj je zanj Marxov Kapital, kaj je zanj Kardeljeva študija Smeri razvoja? Ali nista to teksta, v katerih zasledimo teoretične pojme: razredni odnosi, razredni boj, razredno vprašanje, itd.? Recimo, ko Kardelj razmišlja o ultralevi kritiki političnega sistema socialističnega samoupravljanja, ki je med intelektualci precej razširjena, meni, da njihova teorija, »da razredni boj izginja s tem, ko se delavski razred vse bolj spaja z nekakšnim »srednjim razredom«, spregleduje, da »razrednih odnosov ne ustvarjajo odnosi v delitvi in porabi sami po sebi, ampak odnosi v proizvodnji«. Po njegovem se inteligenca vedno bolj izenačuje s položajem meznega delavca, iz katerega se je mogoče izvleči le tako, da v »skupnosti s fizičnimi delavci in drugimi delovnimi ljudmi . . . izbojuje (v spopadu s kapitalističnimi in tehnobirokratskimi monopoli) svojo svobodo, in to kot rezultat osvoboditve celotnega delavskega razreda«.

Kardelj meni, da prav »sistem socialističnega samoupravljanja . . . kaže realne poti te osvoboditve«. Očitno Kardelja kot teoretika in revolucionarja temeljni pojmi iz marksističnega kategorialnega aparata ne motijo, čeprav z njimi nakazuje izhod iz pekla oz. boj za »socialistični karakter naše družbe in samoupravni položaj delavca in delovnega človeka v njej«. A sprašujem se, zakaj motijo Rupla teoretski pojmi, kot so »delavski razred«, »razredni boj«? Če se Rupel resnično zavzema za demokracijo, potem bi že moral razumeti, da se tej ne da pripisovati nekakšne nadrazredne narave. Če se Rupel res zavzema za samoupravljanje, potem najbrž mora sprejeti tudi razredno bistvo tovrstne demokracije, sprejeti bi moral družbeno realnost, v kateri poteka spopad in boj delavskega razreda oz. socialističnih sil s silami, ki predstavljajo nasprotne interese. Kako se razredni spopad razvija, ali relativno mirno ali z nasiljem, je drugotno vprašanje, odvisno od številnih objektivnih in subjektivnih okoliščin. Dejstvo je, da je samoupravljanje možna oblika in metoda relativno mirnega spopadanja oz. razrednega boja, se pravi utrjevanja in poglobljanja človekove svobode. Ali se Rupel zaveda, da samoupravljanju, če hoče biti in ostati osvobodilno, v teh družbenih razmerah ni mogoče izriniti delavsko-razredne idejnopolitične zasnovanosti in naravnosti. Zato, biti samoupravljalec pomeni stati in se boriti na barikadah svobode, biti v nenehnem spopadu z nesocialističnimi, nesamoupravnimi interesi, hkrati pa v množtvu samoupravnih interesov nenehno iskati najboljše možne rešitve. Slednje pomeni sprejeti tudi teoretični pojem »pluralizem samoupravnih interesov«. Rupel se zavzema za samoupravljanje, odreka pa se boju, češ da diši po nasilju. Mar Rupel sploh razume, kaj je diktatura proletariata danes, mar ve, da je te le toliko, kolikor je samoupravljanja in boja za samoupravljanje? Morda bo Rupel spet premišljal, tuhtal, ugibal, si poizkušal razložiti moje utemeljevanje, da so »delavski razred«, »razredno vprašanje« in »razredni boj« teoretski pojmi in hkratno pojasnjevanje tega, kar sem storil v prejšnjem prispevku, da gre v zvezi z njimi za »nekakšen kulturno-politični žargon«. Namreč, Rupel v

zadnjem odgovoru navaja zadnja zgoraj navedena pojma in ju povezuje z mojim mnenjem, da ne sodita med »današnja teoretično terminološka izhodišča socialistične samoupravne kulturne politike«. Moram reči, da si je Rupel privoščil preveč samosvojo uporabo mojega teksta. V njem ne pravim, da sta pojma »razredni boj« in »razredno vprašanje« politični žargon, pač pa, da so pojmi »razredni boj v kulturi«, »podružbljanje kulture«, »izenacevanje umetnikov in amaterjev« ... nekakšen kulturnopolitični žargon«. In pri razločevanju vztrajam! Pojem »razredni boj v kulturi« res lahko povzroča zmedo, in jo tudi zares, če ni pojasnjen. Poskušal sem pojasniti, da se v kulturni politiki pri tem misli na družbenoekonomski in družbenopolitični položaj delavca v kulturnih ustanovah, dalje, na vlogo kulturnega delavca in drugih delavcev v kulturnih skupnostih in raznih svetih, kjer potekajo pogovori in dogovori, čeprav ne samo v njih, o kulturnih programih, kulturnih projektih in sredstvih, s pomočjo katerih bi jih lahko tudi uresničili. Podobno sem poizkušal pojasniti druga dva zgoraj navedena pojma, ki ju pogosto uporabljamo v kulturno-politični in politični govorici. Te pojme torej strogo ločim od pojmov: »delavski razred«, »razredni odnosi«, »razredni boj«, »razredno vprašanje«, ki se mi ne zdijo »ideološko preobremenjeni in izrabljeni«, pač pa še kako uporabni za teoretično strokovno in politično preučevanje družbene stvarnosti, čeprav seveda ne na operacionalni — raziskovalni ravni, saj je treba na tej razvijati nov pojmovni sistem, kot most med dejansko prakso in obstoječo marksistično teorijo razrednega boja. Mislim, da ni treba iskati delavskemu razredu nasprotnega razreda oz. terjati, da ta je, ali misliti, da bi moral biti, da bi s tem lahko utemeljili teoretično in politično nepreseženost omenjenih pojmov. Dovolj je, če vemo, v kakšnem položaju je danes delavski razred in večina tistih delovnih ljudi, ki niso v poslovnih ali oblastno-političnih sestavih, recimo, v procesih dela in izmenjave rezultatov dela. Politekomske, sociološke, politološke, sociopsihološke analize, in, ne nazadnje, tudi umetniška dela ter politična praksa, o stvarnem položaju delavca, kmeta, intelektualca-delavca, precej nazorno govore.

K meni tudi ne hodijo in niso hodili razni direktorji iz kulturnih in znanstvenih ustanov, čeprav ne zanikam dejstva, da je kdaj koga tudi zaneslo na pogovor, toda zares samo na pogovor, pač pa ljudje, ki so iskali in še iščejo izhode iz hudih stisk, v katerih so se znašli zaradi najrazličnejših oblastniških pritiskov, katerih korenine je videti ne toliko v osebnotnih potezah teh ljudi, kakor pa v razrednih usedlinah dejanskih odnosov med ljudmi. Morda bi Rupel, če bi natančneje prisluhnil ljudem, če bi se poglobil v dejanski ekonomski položaj delavcev v kulturi oz. delavcev sploh v družbeni proizvodnji in v delitvi družbenega proizvoda, vendarle spoznal, kaj je razredno vprašanje danes, in kako stvarne so še kategorije »delavski razred«, »razredni boj« in podobno.

Od tu dalje se ne maram več pripraviti z Ruplom o teh rečeh, saj si glede njih verjetno ne bova nikoli enakih misli. Seveda me s svojim pisanjem izziva tudi k drugim pojasnitvam. Recimo, spomnil bi ga, da je konkordat med umetnostjo in politiko čisto njegova izmišljotina, ne pa moj predlog. Zavzemal sem se za svobodno umetnost (ne vem, če je sploh možno govoriti o umetnosti, ki ji ne gre za nič na svetu), se upiral poizkusom ali praksi političnega, ideološkega pritiska ali pa zlorabi ustvarjalne svobode, za de-ja-

nja, ki terjajo politično govorico in političen nastop (pri njih naj bi umetnost sodelovala kot umetnost, če se ji že tega hoče).

Zavoljo vsega povedanega, v tem in v prejšnjem odgovoru Ruplu, si drznem pripomniti, da je premalo, predvsem pa demagoško postavljati vprašanje: »Demokracija ja ali ne?« Seveda ja!, toda za koga naj tu in danes velja ta »ja«? To je vprašanje, na katerega je treba vsak dan, s svojim odnosom do družbene lastnine, do delavca — samoupravljalca idejno, politično, strokovno in teoretično odgovarjati.